

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทสตรีในการจัดการขยะในครัวเรือนนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษา ค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ทฤษฎีและแนวคิด “บทบาท”
2. แนวคิดเรื่องบทบาทผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม
3. แนวคิดเรื่องขยะ
4. แนวคิดเรื่องผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม
5. แนวคิดเรื่องความรู้
6. แนวคิดเรื่องการเรียนรู้
7. แนวคิดเรื่องบทบาทในชุมชนของสตรี
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎี บทบาท (Role Theory)

ฮาร์ดีและคอนเวย์ (Hardy&Conway, 1987) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง ตำแหน่งกลุ่มของความคาดหวัง หรือกลุ่มพฤติกรรมที่เกี่ยวกับตำแหน่ง

กิลเมอร์ (Gilmer, 1970) ได้ให้คำนิยามที่เกี่ยวกับบทบาทไว้ว่า บทบาทเป็นปฏิสัมพันธ์หรือการเกี่ยวข้องกันที่มั่นคงระหว่างองค์ประกอบของสถานการณ์ของการรู้ การเข้าใจ ความต้องการ ทัศนคติ ความรู้สึกและลักษณะของการตอบสนองระหว่างบุคคล ซึ่งบุคคลจะเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทของเขาตั้งแต่เริ่มต้นมีชีวิตขึ้นมา ยิ่งบุคคลที่มีฐานะหรือหน้าที่การงานดีเป็นที่ยอมรับของสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นบุคคลที่มีสถานภาพสูง บทบาทก็ย่อมมีความสำคัญมากขึ้น การเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทก็จะต้องมีมากขึ้นตามไปด้วย

มโนทัศน์ (Concept) หลักของทฤษฎีชุดนี้คือ “บทบาท” ซึ่งหมายถึง “ข้อกำหนด” (Prescription) แห่งพฤติกรรมระหว่างบุคคลซึ่งผูกพันกับบุคคลประเภทต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวบางประการ “ประเภท” (Categories) ดังกล่าวคือ “สถานภาพ” (Status) หรือ “ตำแหน่ง” (Position)

ทฤษฎีบทบาท ได้ใช้โมทัศน์ “สถานภาพ” หรือ “ตำแหน่ง” เพื่อหมายถึงส่วน หรือ องค์ประกอบต่างๆ ของกลุ่มทางสังคมที่ได้รับการจัดระเบียบแล้ว จากแนวคิดทฤษฎีบทบาทนั้น นักทฤษฎีบทบาทมีสมมุติฐาน (Assumption) ร่วมกันอยู่สองประการคือ

ประการแรก “บทบาท” เป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ในกระบวนการปฏิสังสรรค์ทางสังคม

ประการที่สอง ในการปฏิสังสรรค์กับคนอื่น บุคคลพิจารณาตนเองและคนอื่นๆว่าเจ้าของ “สถานภาพ” บางชนิด และเขาได้ใช้สิ่งที่เขาได้เรียนรู้ว่าอะไรเป็น “ความคาดหวัง” (Expectation) ซึ่งผูกพันกับสถานภาพนั้นๆ เป็นเครื่องแนะแนวทางการกระทำของเขา

แนวคิดทางบทบาทสามารถแบ่งออกได้สองลักษณะ คือ ลักษณะแนวโครงสร้างนิยม และลักษณะแนวปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยม

ในลักษณะโครงสร้างนิยมนั้น จะมุ่งสนใจไปที่เนื้อหา (Content) โครงสร้างและหน้าที่ ของสถานภาพทางสังคม การจัดระเบียบ และผลของบทบาทต่างๆ ต่อระบบ กล่าวคือ บทบาทจะ ถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ในสังคม ถูกคาดหวังไว้ว่าบุคคลในสถานภาพใด ควรจะมี บทบาทอย่างไร เมื่อบุคคลเข้าดำรงสถานภาพต่างๆ ตามที่คิดว่าเป็นค่านิยมบรรทัดฐานที่กำหนดให้ มีบทบาทพฤติกรรมนั้นๆ

ส่วนการมองบทบาทในแนวปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยม ให้ความสำคัญกับกระบวนการ (Process) ซึ่งบุคคลจะทำความเข้าใจได้ว่า บุคคลอื่นให้ความหมายและคาดหวังกับตนเองอย่างไร ในการที่จะมีบทบาทในสังคมอันจะเกิดขึ้นจากการที่บุคคลมีการปฏิสังสรรค์ทางสังคม (Social Interaction) ต่อกัน

ทฤษฎีบทบาทได้ใช้โมทัศน์ “สถานภาพ” หรือ “ตำแหน่ง” เพื่อหมายถึงส่วนหรือ องค์ประกอบของกลุ่มทางสังคมที่ได้จัดระเบียบไว้แล้ว แต่แนวปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยมใช้คำว่า ตำแหน่งในความหมายที่กว้างกว่าคือ หมายถึงประเภทต่างๆ ของผู้กระทำซึ่งได้รับการยอมรับทาง สังคมดังนั้น “ตำแหน่ง” จึงมีสภาพเป็นสัญลักษณ์สำหรับบุคคลในประเภทต่างๆ ซึ่งสามารถอยู่ ร่วมกันได้ “ตำแหน่ง” จึงมีเป็นตัวจัดระเบียบพฤติกรรมทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับบุคคลเหล่านี้ การ ประทับตราตำแหน่งให้กับบุคคลหนึ่ง นำไปสู่พฤติกรรมที่ถูกคาดหวังจากบุคคลนั้น รวมทั้ง พฤติกรรมต่อบุคคลนั้นตามความคาดหวังที่สอดคล้องกับคำว่า “บทบาท” ถูกใช้สำหรับความ คาดหมายเหล่านี้ซึ่งผูกติดกับตำแหน่งต่างๆ

แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีนี้ถือว่า บทบาท เป็นพฤติกรรมของบุคคลที่บ่งชี้ถึงการครอง สถานภาพที่ตนดำรงอยู่ นักสังคมวิทยาและนักมนุษยวิทยาถือว่าทั้งสถานภาพและบทบาทเป็น

แบบฉบับที่เป็นเครื่องหล่อหลอมพฤติกรรมมนุษย์ เพื่อให้พฤติกรรมของมนุษย์สัมพันธ์กับคนที่เกี่ยวข้องอย่างสอดคล้องกัน (ประไพศรี ช่อนกลิ่น, 2541) จากแนวคิดหรือความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับบทบาทของนักทฤษฎีที่กล่าวถึงบทบาท ในที่นี้จะขอกล่าวถึงเพียง 5 ทฤษฎีที่สำคัญดังนี้ คือ (อ้างใน ณุชญา สุภโสภา, 2535)

1. ทฤษฎีของกู๊ด (Good's Role Theory)

กู๊ด เป็นนักสังคมวิทยา เขากล่าวว่า “บทบาทคือแบบแผนของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของแต่ละบุคคล และบทบาทดังกล่าวควรเป็นไปตามข้อตกลงที่มีต่อสังคมนั้นๆ”

2. ทฤษฎีของราล์ฟ ลินตัน (Ralph Linton's Role Theory)

ราล์ฟ ลินตัน เป็นนักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียงมาก เขากล่าวว่า “ตำแหน่งสถานภาพเป็นผู้กำหนดบทบาท เช่น บุคคลที่มีตำแหน่งเป็นครูต้องแสดงพฤติกรรมเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์ เป็นต้น ผู้ที่มีตำแหน่งจะปฏิบัติหน้าที่ได้สมบทบาทหรือไม่ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายๆอย่าง เช่น บุคลิกภาพของผู้สวมบทบาท ลักษณะของสังคม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของสังคมนั้นด้วย”

3. ทฤษฎีของโนเดล (Nodel's Role Theory)

โนเดล เป็นนักมานุษยวิทยา กล่าวว่า บทบาทคือส่วนประกอบที่ส่งผลต่อพฤติกรรม 3 ลักษณะ คือ

3.1 ส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท เช่น ครูต้องพูดเก่ง หรือมีอารมณ์ขัน

3.2 ส่วนประกอบที่มีผลสำคัญต่อบทบาทและขาดมิได้ เช่น เป็นครูต้องสอนหนังสือ เป็นแพทย์ต้องรักษาคนไข้ เป็นตำรวจต้องจับคนร้าย

3.3 ส่วนประกอบที่เป็นไปตามกฎหมาย เช่น ครูต้องเป็นสมาชิกคุรุสภา เป็นต้น

4. ทฤษฎีของโฮมันน์ (Homann's Role Theory)

โฮมันน์ เป็นนักสังคมวิทยา เขากล่าวว่า “บุคคลจะเปลี่ยนบทบาทไปตามตำแหน่งเสมอ เช่น ตอนกลางวันแสดงบทบาทสอนหนังสือ เพราะมีตำแหน่งเป็นครู ตอนเย็นแสดงบทบาทเรียนหนังสือ เพราะมีตำแหน่งเป็นนิสิตภาคสมทบ เป็นต้น”

5. ทฤษฎีของพาร์สัน (Parson's Role Theory)

พาร์สัน เป็นนักสังคมวิทยา เขากล่าวว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมทำให้มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทของตน เช่น บุคคลที่มีเพื่อนมากก็ต้องแสดงบทบาทมากขึ้นเป็นเงาตามตัว”

จากทฤษฎีของพาร์สันจะเห็นได้ชัดเจนเช่น จากสังคมเล็กๆในบ้าน ทุกคนต้องรู้จักและติดต่อกันอยู่ตลอดเวลา มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด รู้จักปฏิบัติตนต่อบิดา มารดา ญาติพี่น้องให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกัน มีความสามัคคีต่อกัน

ส่วนในสังคมที่กว้างขึ้น เช่น สถาบันการศึกษา สถานที่ทำงาน ฯลฯ บุคคลในสถานที่ดังกล่าวต้องมีมนุษยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพื่อให้แต่ละคนแก้การทำงานร่วมกัน ทุกคนในสังคมยังรู้จักกันมากเท่าใด ความคล่องตัวและความเป็นปึกแผ่นของสังคมยิ่งมากขึ้นเท่านั้น

ทฤษฎีบทบาทเน้นให้เห็นถึงการปฏิบัติตามหน้าที่ ตามตำแหน่งและสถานภาพของบุคคล แต่ละบุคคลซึ่งมีหลายสถานภาพ ดังนั้นในแต่ละบุคคลจึงมีหลายบทบาทในขณะเดียวกัน แต่จะแสดงบทบาทใดในเวลาใด ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นกำลังมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่อยู่ในตำแหน่งคู่ (co-position) คนใด เช่น ผู้ชายจะแสดงบทบาทของสามีก็ต่อเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับภรรยา แสดงบทบาทของครูก็ต่อเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับนักเรียน แสดงบทบาทพ่อต่อเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับลูก แสดงบทบาทของพยาบาลก็ต่อเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับผู้รับบริการ สุขภาพหรือคนไข้ เป็นต้น

การที่บุคคลจะแสดงบทบาทของตนได้เหมาะสมขึ้นอยู่กับความคาดหวังในบทบาทของตนเองและผู้อื่น และทักษะในการแสดงบทบาท ซึ่งจะพัฒนาจากการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม บทบาทของแต่ละคนมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่ละบทบาทต้องการการปรับตัวแตกต่างกันออกไป กรณีมีหลายบทบาทอาจเกิดความขัดแย้งในบทบาท ถ้ามีความขัดแย้งมาก อาจทำให้เกิดความตึงเครียดในบทบาท (role stress) ได้

บรูมและฟิลลิปส์ (Broom & Phillips, 1978) ได้กล่าวถึงบทบาทว่าประกอบด้วยลักษณะต่างๆ 3 ประการ คือ

1. บทบาทในอุดมคติหรือสิ่งที่สังคมกำหนดไว้ (social perscribed or ideal role) เป็นบทบาทในอุดมคติที่มีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ตามตำแหน่งในสังคม
2. บทบาทที่ควรกระทำ (persceived role) เป็นการปฏิบัติหน้าที่ที่แต่ละบุคคล เชื่อว่าควรกระทำตามตำแหน่งที่ได้รับ ซึ่งอาจจะไม่เหมือนบทบาทในอุดมคติ หรืออาจจะแตกต่างกันในแต่ละบุคคล
3. บทบาทที่กระทำจริง (performed role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำไปจริง ซึ่งขึ้นอยู่กับความเชื่อ ความคาดหวัง และการรับรู้ของแต่ละบุคคล ตลอดจนความกดดันและโอกาสในแต่ละสังคมในระยะเวลาหนึ่งๆ และยังรวมถึงบุคลิกภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลด้วย

ทัสนา บุญทอง (2525) ได้ให้แนวคิดเรื่องบทบาทว่า บทบาทหน้าที่ตามตำแหน่งใด ตำแหน่งหนึ่งนั้น ได้ถูกคาดหวังจากสังคมนั้น เช่น จากผู้อยู่ในตำแหน่งอื่นๆ รวมทั้งตัวเราเองด้วย สิ่งเหล่านี้เกิดจากกระบวนการที่เรียกว่า “กระบวนการทางสังคม” ถ้าความคาดหวังจากทุกฝ่ายไม่ตรงกัน และผู้ดำรงอยู่ในบทบาทไม่สามารถปรับให้มีความพอดีก็จะเกิดปัญหาต่อความขัดแย้งในบทบาท หรือความล้มเหลวในบทบาทได้ และผลที่ตามมาคือความล้มเหลวของงาน ดังนั้น การแสดงบทบาทของบุคคลตามตำแหน่งหน้าที่จะเป็นไปได้อย่างถูกต้องเหมาะสมเพียงใด ขึ้นอยู่กับหลายอย่าง และที่สำคัญได้แก่

1. ความเข้าใจในบทบาทที่คนต้องแสดงหรือต้องปฏิบัติ
2. ประสบการณ์ของผู้ที่ต้องแสดงบทบาท
3. บุคลิกภาพของผู้ที่ต้องแสดงบทบาทนั้น

ราไฟ บริสุทธ์ (อ่างในนิตยา เตวา, 2538) ได้แบ่งบทบาทออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. บทบาทตามความคาดหวัง (Expected Role) เป็นบทบาทที่ทำตามคาดหวังของผู้อื่นหรือสังคม บางทีเราเรียกว่า หน้าที่ ความคาดหวังเป็นความรู้สึกของบุคคลหรือพฤติกรรมหรือตำแหน่งที่เหมาะสมของตนเอง หรืออาจเป็นความรู้สึกถึงความเหมาะสมในบทบาทของผู้อื่นในองค์กรหรือนัยหนึ่ง ความคาดหวังของบุคคลนั้น เป็นความรู้สึกของบุคคลต่อตนเองอย่างหนึ่งว่าตนเองควรจะทำอะไรในสถานการณ์ต่างๆ หรือต่องานที่ตนเองรับผิดชอบอยู่ ความคิดดังกล่าวยังรวมไปถึงความคิดถึงบุคคลอื่น เช่น ผู้บังคับบัญชา ผู้ร่วมงาน หรือผู้ใต้บังคับบัญชาว่า บุคคลเหล่านั้นควรจะแสดงออกอย่างไรเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับงานและตำแหน่งของตน ความคาดหวังมิได้เฉพาะเจาะจงที่ “การกระทำ” อย่างเดียวแต่ยังรวมไปถึง แรงจูงใจ ความเชื่อ ความรู้สึก ทัศนคติ และค่านิยมอีกด้วย

2. บทบาทตามการรับรู้ของคน (Perceived Role) เป็นบทบาทที่ตัวเขาเองรับรู้ว่าเขาควรทำอะไร การที่บุคคลจะรับรู้ว่าเขาควรจะทำอย่างไรนั้น บุคคลก็รับรู้มาจากความคาดหวังที่สมาชิกอื่นมีต่อเขา เช่น ผู้ที่จะครอบครองสถานภาพของผู้นำ เขาจะต้องเรียนรู้ว่าสมาชิกกลุ่มที่เขาเป็นผู้นำนั้น มีความคาดหวังในบทบาทของผู้นำอย่างไรผนวกกับการรับรู้บทบาทผู้นำในความคิดของเขาเอง แล้วจึงแสดงบทบาทตามที่ควรจะเป็นโดยส่วนใหญ่ บทบาทที่คาดหวังและบทบาทที่ถูกรับรู้มักจะสอดคล้องกัน

3. บทบาทที่แสดงจริง (Actual Role) เป็นบทบาทที่แสดงจริง ซึ่งอาจจะตรงหรือไม่ตรงตามความคาดหวังของผู้อื่นหรือตามการรับรู้ของตนเองได้ หากบทบาทที่กระทำจริงนั้นสอดคล้อง

กับความคาดหวังของคนส่วนใหญ่ก็จะได้รับความนิยมนิยมชอบหากแตกต่างกับความคาดหวังของคนส่วนใหญ่ก็จะถูกต่อต้านและไม่ได้รับการสนับสนุน หรือมีฉะนั้นก็อาจถูกปลดจากตำแหน่งได้ และถ้าหากบุคคลได้แสดงทั้ง 3 บทบาทสอดคล้องกันก็จะทำให้มีความสุข และทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะสอดคล้องกับความต้องการของตนเอง และผู้อื่นด้วย (สิทธิโชค วรรณสันติกุล, ม.ป.พ.)

สรุปได้ว่า บทบาทเป็นการกระทำหรือพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมาของเงื่อนไขตามหน้าที่ความรับผิดชอบของตำแหน่งที่ดำรงอยู่ ซึ่งการแสดงออกของบทบาทนั้นจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับความคิดของผู้ดำรงตำแหน่งนั้นๆ และหากมีความขัดแย้งทางด้านบทบาทเกิดขึ้น จะทำให้บุคคลที่เผชิญความขัดแย้งนั้นเกิดความไม่แน่ใจ ในการกระทำของตน ผลที่ตามมาคือประสิทธิภาพในการทำงานลดลง

และในการศึกษาบทบาทสตรีในการจัดการขยะในครัวเรือนครั้งนี้ ผู้ศึกษามุ่งที่จะศึกษาบทบาทที่แสดงจริงในสถานะของแม่บ้านซึ่งส่วนหนึ่งอาจเป็นบทบาทที่ถูกกำหนดหรือถูกคาดหวัง หรืออาจเป็นบทบาทตามการรับรู้ของแม่บ้านเองว่าควรแสดงบทบาทอย่างไร เพราะสุดท้ายแล้วสิ่งที่แสดงออกมาจริงๆ และมีผลในการปฏิบัติก็คือบทบาทที่แสดงจริงนั่นเอง

2. แนวคิดเรื่องบทบาทผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม

นริศรา จักรพงษ์ (2539) ได้กล่าวถึงบทบาทสตรีในชนบทกับสิ่งแวดล้อมไว้ในหลายประเด็น ดังนี้

2.1 บทบาทสตรีชนบทในครอบครัวและชุมชน

สตรีในชนบทมีบทบาทในครอบครัวทั้งในทางกิจกรรมในครัวเรือน เศรษฐกิจ และกิจกรรมการผลิต สำหรับกิจกรรมในครัวเรือนสตรีชนบทจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอยู่ด้วย เช่น การซื้อวัตถุดิบเพื่อประกอบอาหาร การเลือกของใช้ในบ้าน การจัดระเบียบและทำความสะอาดบ้านเรือนให้ถูกสุขลักษณะ การใช้เชื้อเพลิงในการประกอบอาหาร การถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับบุตรหรือคนในครอบครัว เป็นต้น นอกจากนี้สตรียังเป็นกลุ่มผู้บริโภคกลุ่มใหญ่ที่สุด เป็นผู้มีบทบาทในการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของครัวเรือน

นอกจากบทบาทในครอบครัวแล้ว สตรีในชนบทยังมีบทบาทในชุมชนสูงแม้ว่าในหลายๆ กิจกรรมนั้นสตรีจะไม่ได้เป็นผู้นำเอง แต่จะเป็นตัวสนับสนุนที่มีอิทธิพลที่สำคัญ สตรีไทยมีความตระหนักในบทบาทของตนต่อชุมชน โดยเฉพาะตำบลและสถานที่ที่ตนอาศัยอยู่ โดยเห็นว่า

ตนเองควรมีหน้าที่ช่วยกันบำรุงชุมชนในรูปแบบต่างๆ ตามแต่หน่วยงานต่างๆ หรือชุมชนจะขอความร่วมมือ นอกจากนี้สตรีในชนบทเองยังมีความสนใจและสามารถให้คำตอบได้ว่าชุมชนของตนมีปัญหาในด้านใดบ้าง มีส่วนร่วมในชุมชนและเป็นกลไกที่สำคัญในหมู่บ้าน คือเป็นการผดุงรักษาสิ่งที่ปฏิบัติมาดั้งเดิมและริเริ่มโครงการพัฒนาใหม่ๆ ในชุมชนชนบทผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมร่วมกัน เช่น การเตรียมอาหารสำหรับพิธีกรรมทางศาสนา รวมถึงการเข้าร่วมโครงการใหญ่ๆ ของรัฐบาลเพื่อปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชากรในชนบทเช่น การสร้างสะพาน โรงเรียน ระบบชลประทาน ซึ่งผู้หญิงก็สามารถทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชายได้

จากบทบาทดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่าสตรีมีบทบาทสูงทั้งในครอบครัวและชุมชน ซึ่งจะสามารถพัฒนาศักยภาพของสตรีในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ได้เป็นอย่างดี หากได้รับการสนับสนุนอย่างเหมาะสม

2.2 บทบาทสตรีในชนบทกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สตรีมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างใกล้ชิดมาช้านาน ในอดีตเพศหญิงมักจะใช้เป็นสัญลักษณ์ที่ใช้แทนธรรมชาติ ไม่ว่าพื้นดินที่เรียกกันว่า แม่พระธรณี ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดสรรพชีวิตบนโลก เป็นแหล่งอาหารที่หล่อเลี้ยงสิ่งมีชีวิต หรือแม่น้ำที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ ทั้งที่ใช้ดื่มกินและใช้ในภาคการเกษตร และแม่โพสพ ซึ่งหมายถึงตัวที่เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของมนุษย์ จวบจนกระทั่งปัจจุบัน ความสัมพันธ์กับธรรมชาติยังเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในชนบท ซึ่งสตรีจะต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจเพื่อแข่งขัน ทำให้มีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เป็นจำนวนมาก เป็นผลทำให้เกิดความเสื่อมโทรมและการร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติ และแน่นอนสตรีเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์ทางนิเวศวิทยา เนื่องจากเป็นผู้ทำงานกับธรรมชาติมาโดยตลอด อย่างไรก็ตามสตรีนั้นเป็นผู้ที่มีศักยภาพสูงในการวางแผนเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและเป็นกองหน้าของการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจากสตรีในชนบทมีบทบาทสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ

- (1) บทบาทในเรื่องความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว นอกเหนือจากการทำไร่ทำนาแล้ว ผู้หญิงยังเป็นผู้หาอาหาร จับสัตว์ ปลูกผัก รวมถึงการปรุงอาหาร การเก็บรักษาอาหาร
- (2) บทบาทในการทำงานบ้าน เช่นการหาน้ำสะอาดสำหรับกินและใช้ทำความสะอาด เสื้อผ้าและที่อยู่อาศัย หาเชื้อเพลิงแหล่งพลังงานมาหุงต้มอาหาร การดูแลบุตรหลานในครอบครัว
- (3) บทบาทในการเสริมรายได้ให้กับครอบครัว เช่นการทำงานในไร่นา ในสวน ในบ้าน การหารายได้จากกรเก็บของป่าหรือหาปลา นอกจากบทบาทในภาคเกษตรกรรมแล้ว ในระยะไม่

ที่ปีมานี้การขยายตัวอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมได้ส่งผลให้ผู้หญิงภาคเกษตรกรรมหันไปสู่ภาคอุตสาหกรรมเพื่อหารายได้เสริมให้กับครอบครัวเช่นอุตสาหกรรมสิ่งทอ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมการส่งออกต่างๆ ซึ่งทำรายได้ให้แก่ประเทศอย่างมหาศาล กล่าวได้ว่าผู้หญิงเป็นพลังสำคัญที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จทางเศรษฐกิจของประเทศ เนื่องจากอุตสาหกรรมดังกล่าวมีผู้หญิงเป็นแรงงานหลักถึงร้อยละ 80-90

เมื่อพิจารณาบทบาทของสตรีที่สัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เราอาจจะกล่าวถึงบทบาทของสตรีในฐานะต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

2.2.1 สตรีในฐานะผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

ในประเทศกำลังพัฒนา สตรีจะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยตรง เป็นผู้หาอาหาร เพื่อตอบสนองความต้องการของครอบครัวในชีวิตประจำวัน ผู้หญิงจะเป็นผู้เก็บผลผลิตจากต้นไม้และพืชอื่นๆ ที่ใช้เป็นอาหาร เชื้อเพลิง และใช้ประโยชน์อื่นๆ อีก ส่วนในเรื่องของดินและที่ดิน สตรีจะเป็นผู้จัดการด้านการผลิตและการบริโภคของตนเองและครอบครัว ฉะนั้นสตรีจึงต้องเรียนรู้วิธีการใช้ที่ดินและการบำรุงดินเพื่อความยั่งยืนของที่ดิน

ในประเทศกำลังพัฒนาสตรียังเป็นผู้จัดหาน้ำสำหรับครอบครัว สตรีจะเป็นผู้รู้จักแหล่งน้ำในท้องถิ่นและคุณภาพน้ำเป็นอย่างดี นอกจากนี้สตรียังมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจควบคุมปริมาณการใช้และการจัดสรรน้ำในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องจัดหาน้ำสะอาดจัดการน้ำที่ใช้แล้วและการนำน้ำกลับมาใช้ใหม่สำหรับประโยชน์อื่นๆ บทบาทของสตรีในการจัดการน้ำได้รับการยกย่องจากองค์การสหประชาชาติ โดยได้กล่าวถึงปัญหาการจัดการน้ำว่าเป้าหมายในการจัดการน้ำสะอาดจะบรรลุได้อย่างจริงจังก็ต่อเมื่อผู้หญิงได้เข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องนี้อย่างแท้จริงและจากการที่ผู้หญิงเป็นผู้ใกล้ชิดกับธรรมชาติมาตลอดในฐานะผู้ใช้ ทำให้ผู้หญิงมีบทบาทในฐานะที่เป็นผู้ที่ส่งสมความรู้ ซึ่งได้ส่งผ่านมาจากคนรุ่นแล้วรุ่นเล่า เรื่องชนิดของต้นไม้ว่าชนิดใดเหมาะสำหรับใช้เป็นฟืน พืชชนิดใดสามารถใช้เป็นยาได้ หรือสถานที่ใดจะสามารถหาแหล่งน้ำได้ในฤดูแล้ง เป็นต้น

2.2.2 สตรีในฐานะผู้บริโภค

สตรีมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในฐานะผู้บริโภค เนื่องจากจะเป็นผู้ตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าต่างๆ สำหรับครัวเรือน ในสถานการณ์วิกฤติด้านสิ่งแวดล้อมสตรีในฐานะผู้บริโภคสามารถจะเลือกซื้อสินค้าที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะมีผลต่อภาคธุรกิจหรือภาคอุตสาหกรรมที่จะผลักดันให้มีกระบวนการผลิตที่ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ในขณะที่มีกลุ่มผู้บริโภค องค์กรหลายแห่งที่

พยายามยกประเด็นเรื่องการบริโภคที่ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งหากมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริโภค และผู้บริโภคสามารถปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่อง ผลกระทบสิ่งแวดล้อมจะลดลง

นอกจากการเลือกใช้เครื่องใช้ที่ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมนั้น ผู้หญิงยังอยู่ในฐานะผู้บริโภคทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมโดยตรง มีส่วนสำคัญในการช่วยลดการใช้พลังงาน ลดการใช้น้ำ ลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้วยการลดซื้อสิ่งของที่ไม่จำเป็น ซึ่งมาจากกระบวนการผลิตที่ใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ ในบ้านเรือนผู้หญิงจะต้องใช้น้ำ ใช้พลังงานในการประกอบอาหาร และในฐานะที่เป็นผู้จัดการบ้านเรือนสตรีสามารถควบคุมการใช้ไฟฟ้าในบ้านเรือนเพื่อลดการใช้เชื้อเพลิง

2.2.3 สตรีในฐานะผู้ผลิต

สตรีมีบทบาทสูงในการผลิตภาคเกษตรกรรม ในบางประเทศพบว่าสตรีเป็นผู้ผลิตอาหารถึงร้อยละ 80 ของอาหารที่ผลิตได้ทั้งหมด และเป็นผู้ที่หาอาหารพื้นฐาน สตรีมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมดิน ปรับปรุงดิน การจัดการไร่นา การเก็บเกี่ยวผลผลิต การเลี้ยงสัตว์ การแปรรูปอาหาร ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยตรง ในประเทศอินเดียและประเทศจีน วิธีการทำการเกษตรของสตรีเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม และเป็นการเกษตรที่คำนึงถึงความยั่งยืนและไม่ทำลายความอุดมสมบูรณ์ของดิน ความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมมาหลายชั่วอายุคนทำให้สตรีมีความยืดหยุ่นในการทำการเกษตร ในปัจจุบันสตรียังเป็นแรงงานรับจ้างในการปลูกพืชเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ประเทศกำลังพัฒนาส่งเสริมเพื่อนำรายได้เข้าประเทศ

2.2.4 สตรีในฐานะผู้จัดการด้านประชากร

สตรีมีบทบาทในการจัดการด้านประชากร ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยตรง เนื่องจากเป็นผู้ควบคุมจำนวนประชากรและขนาดของครอบครัว จะเห็นได้ว่าจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นจะเป็นการสร้างความกดดันการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ นำมาสู่ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม หากสตรีสามารถลดจำนวนประชากรลงได้จะทำให้สตรีสามารถมีบทบาทในฐานะผู้จัดการสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จากบทบาทเหล่านี้จะเห็นได้ว่าผู้หญิงมีบทบาทเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อม เปรียบเสมือนผู้จัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีศักยภาพสูงในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและเป็นเป้าหมายสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

วิฑูรย์ ปัญญากุล (2539) ได้กล่าวถึงบทบาทหญิง-ชายในบริบทของครอบครัวว่า หญิง-ชายเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของครอบครัว แต่หน่วยครอบครัวนี้อาจมีบทบาทหน้าที่ในหลายด้าน โดยทั่วไป นักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยามักจะมองครอบครัวในฐานะหน่วยทางสังคม โดยอาศัยลักษณะความสัมพันธ์ในด้านการบริโภคและการดำเนินชีวิต เช่น อยู่บ้านหลังคาเดียวกันหรือทานอาหารจากเตาหุงข้าวเดียวกัน ในขณะที่นักเศรษฐศาสตร์จะให้ความสนใจกับครอบครัวเกษตรกรในฐานะหน่วยการผลิต แต่ในสภาพความเป็นจริงแล้วครอบครัวเกษตรกรทำหน้าที่เป็นทั้งหน่วยการผลิตและหน่วยการบริโภคในเวลาเดียวกัน เพราะไม่มีครอบครัวใดที่สามารถบริโภคโดยไม่ทำการผลิต หรือผลิตโดยไม่บริโภค ดังนั้น การศึกษาบทบาทหญิง-ชายจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับบริบทของครอบครัว ทั้งในฐานะของการผลิตและการบริโภคควบคู่กันไป และทำการวิเคราะห์บทบาทหญิง-ชายในมิติด้านการผลิตและการบริโภคไปพร้อมกัน

สังคมแต่ละสังคมจะกำหนดบทบาทของชาย-หญิงว่า แต่ละเพศจะต้องมีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องใดบ้าง บทบาทหญิง-ชายนี้จึงมีความเฉพาะเจาะจงกับเพศใดเพศหนึ่ง (gender specific works or responsibilities) หรือบางทีก็เรียกว่า “หน้าที่ตามจารีตประเพณี” ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมที่ไม่อาจให้อีกฝ่ายเข้ามาทดแทนได้เลย และกิจกรรมบางอย่างที่อีกฝ่ายอาจเข้ามาช่วยทำแทนได้ในกรณีที่จำเป็น ส่วนใหญ่เราจะพบว่ากิจกรรมในสังคมที่มีวิถีการผลิตแบบยังชีพ และไม่มีแรงกดดันในทางการผลิตมากนัก จะมีการบังคับบทบาทหญิง-ชายเฉพาะเพศนี้เข้มงวดกว่าในสังคมที่มีแรงกดดันทางเศรษฐกิจ

โดยทั่วไป หลักการในการจัดแบ่งหน้าที่ตามจารีตของแต่ละเพศจะได้แก่

(1) ลักษณะงานที่กำหนดว่าควรเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้ชาย มักจะเป็นงานที่มีลักษณะดังนี้คือ

-งานที่ต้องใช้แรงงานมาก เพราะผู้ชายเป็นเพศที่มีร่างกายแข็งแรงกว่า เช่น ชูคน
สร้างบ้าน

-งานที่มีความเสี่ยง เช่น การล่าสัตว์ เก็บของป่า เดินทางออกนอกชุมชน ขึ้นต้นไม้

(2) ลักษณะงานที่กำหนดว่าเป็นบทบาทของผู้หญิง ได้แก่

-เกี่ยวข้องกับเด็ก เพราะผู้หญิงเป็นผู้ให้กำเนิดทารก ต้องเป็นผู้คอยให้นมและเลี้ยงดูเด็ก แต่การเลี้ยงดูเด็กนี้อาจไม่จำเป็นต้องเป็นแม่ผู้ให้กำเนิด แต่อาจมีผู้อื่นเช่น ญาติ หรือแม่แอม คอยดูแลแทน แต่ผู้ดูแลนี้ต้องเป็นผู้หญิง

- เป็นงานที่เกี่ยวกับการดูแลบ้านเรือน เช่น การทำความสะอาดบ้าน

- เป็นงานที่เกี่ยวกับอาหารของครอบครัว และเตาไฟ เช่น การทำอาหาร การแปรรูป รวมไปถึงการปลูกผักสวนครัว และการเลี้ยงสัตว์ที่ใช้บริโภคในครอบครัว

- เป็นงานละเอียด ที่ต้องใช้ความอดทน และความรอบคอบ เช่น การทอผ้า การเงินของครอบครัว การตลาด การค้า

ฉันทิยาภรณ์ ศรีสุพรรณ (2540) ได้กล่าวถึงบทบาทผู้หญิงที่แต่งงานแล้วในครอบครัว และชุมชนว่า ในด้านเศรษฐกิจผู้หญิงมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจภายในครอบครัว เช่น หา รายได้ให้แก่ครอบครัวโดย การค้าขายเล็กๆน้อยๆ ตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นลูกจ้าง นางหู้ การควบคุมการใช้จ่ายในครอบครัว นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการพัฒนาอาชีพในชุมชนซึ่งจะ เป็นไปในลักษณะของกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ในด้านศาสนาผู้หญิงจะมีบทบาทช่วยทำอาหาร ถ้างาน ทำความสะอาดบริเวณวัด จัดดอกไม้ ต้อนรับแขกของชุมชนที่ มาจากต่างถิ่น ในด้านการศึกษา มีบทบาทในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดา โดยเฉพาะการสอน งานบ้าน งานเรือน การทำอาหาร ทำดอกไม้ ในด้านการเมืองการปกครองผู้หญิงเริ่มมีบทบาท ในการจัดการงานด้านประเพณีวัฒนธรรมชุมชน และเริ่มมีบทบาทมากขึ้นในเรื่องการแต่งตั้งหรือ เลือกตั้ง ตลอดจนเป็นผู้นำในด้านต่างๆ เช่น กรรมการหมู่บ้าน อบต เป็นต้น

สุธีรา ทอมสัน และเมทินี พงษ์เวช (2538) กล่าวไว้ในหนังสือ ผู้หญิง : กระแสหลัก ของการเปลี่ยนแปลงสังคมในอีก 5 ปีข้างหน้าว่า จริงๆ แล้วผู้หญิงมีบทบาทมากในเรื่องการจัดการ ชุมชน มีการรวมตัวกันทำกิจกรรมของชุมชนในด้านต่างๆ ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ ศาสนา รวมทั้งผู้หญิงในฐานะที่เป็นผู้รับผิดชอบครอบครัว ผู้หญิงจะเป็นผู้ต่อสู้เพื่อความกินดีอยู่ดีของ ครอบครัว และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

และจากแนวคิดการพัฒนาสตรี (กองวิจัย และประเมินผล กรมพัฒนาชุมชน, 2524 อ้าง ใน ฉันทิยาภรณ์ ศรีสุพรรณ, 2540) พบว่า การพัฒนาสตรีที่ผ่านมายังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ ควร เนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานและวิธีการดำเนินงาน เป็นในลักษณะ “สั่งการจากเบื้องบน” และมีการมองปัญหาสตรีโดยขาดการวิเคราะห์ปัญหาที่เป็น ภาพรวม ไม่ได้วิเคราะห์ถึงสภาพเศรษฐกิจ สังคม ที่มีผลต่อสถานภาพและบทบาทของสตรี ดังนั้นประเด็นผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อมจึงไม่ควรแยกออกจากการพัฒนาอื่นๆ หรือกระบวนการพัฒนา สิ่งแวดล้อม แต่เป็นการมองในบทบาทชาย-หญิง (Gender) ถึงโอกาสการเข้าถึง การทำงาน และ เคลื่อนไหวไปด้วยกัน โดยมองการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม เพราะวิธีการคิดและปฏิบัติเช่นนี้ มี ส่วนสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

เนื่องจากปัจจุบันสังคมเปลี่ยนแปลงไป หญิงชายจึงต้องช่วยเหลืองานซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะผู้หญิงต้องช่วยงานที่เป็นเศรษฐกิจของครอบครัวเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม ผู้หญิงพยายามปรับตัวเองโดยเพิ่มเวลาทำงานมากขึ้น ทำงานหนักขึ้น จากการที่ไม่มีเวลาจะพัฒนาตนเองเพราะต้องรับผิดชอบงานมากขึ้น ผู้หญิงจึงยังคงล้าหลัง มีความรู้ความสามารถน้อยกว่าชาย ทำให้เป็นการปิดกั้นโอกาสที่จะเพิ่มศักยภาพของตนเอง และครอบครัวในด้านความสามารถที่จะรองรับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม ส่วนผู้หญิงที่มีความรู้ความสามารถก็ไม่มีโอกาสที่จะได้แสดงความรู้ความสามารถนั้นให้เป็นที่ประจักษ์หรือยอมรับแก่สังคมภายนอก ไม่มีโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง

การพัฒนาสตรีในชุมชนชนบท พอจะเป็นไปได้ในกลุ่มผู้หญิงที่อาจเรียกว่าอยู่ในระดับบนของชุมชนชนบทที่มีฐานะความเป็นอยู่ดี ไม่เดือดร้อน พ้นจากภาวะครอบครัว และเป็นกลุ่มผู้หญิงที่มีความคิดที่จะพัฒนาตนเอง เห็นความสำคัญที่จะเข้าร่วมทำงานในสังคม อยากร่วมช่วยเหลือชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้า และที่สำคัญคนในครอบครัวจะต้องให้การสนับสนุนด้วย หากผู้หญิงมีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาตัวเอง ครอบครัว ชุมชน แต่บุคคลในครอบครัวไม่สนับสนุน จะทำให้ผู้หญิงท้อแท้ และประสบกับปัญหาครอบครัว

จากแนวคิดบทบาทผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม แนวคิดการพัฒนาสตรี และแนวคิดการแบ่งงานระหว่างเพศในบทบาทชายหญิง จะเห็นว่าผู้หญิงได้ถูกกำหนดให้มีบทบาทในบ้าน หรือในครัวเรือนสูง ในขณะที่เดียวกันผู้หญิงก็เริ่มมีบทบาทในทางเศรษฐกิจ บทบาทในชุมชนเพิ่มมากขึ้น และนอกจากนั้นยังให้ความสำคัญในเรื่องของการให้ความร่วมมือและสนับสนุนจากสมาชิกในครอบครัว ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ของบุคคลในครัวเรือน ดังนั้นปัจจัยที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ ผู้วิจัยจึงได้นำมาศึกษาเพื่อหาความเกี่ยวข้องกับบทบาทสตรีในการจัดการขยะในครัวเรือนต่อไป

8. แนวคิดเรื่องขยะ

ขยะมูลฝอย (Solid Waste) เป็นคำทั่วไป ที่รวมถึงมูลฝอยทุกประเภทอันได้แก่ บรรดาสิ่งของต่างๆ ซึ่งในขณะนั้นคนไม่ต้องการและทิ้งไปเป็นของไร้ประโยชน์สำหรับผู้ทิ้ง แต่ในบางครั้งอาจจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้อื่นที่สามารถนำมาใช้ได้ในรูปแบบต่างๆ

ตามพระราชบัญญัติสาธารณสุข พุทธศักราช 2535 ได้กำหนดคำจำกัดความของมูลฝอยไว้ว่า มูลฝอยหมายความถึง เศษกระดาษ เศษผ้า เศษอาหาร เศษสินค้า ถุงพลาสติก ภาชนะที่ใส่

อาหาร เถ้า มูลสัตว์ หรือซากสัตว์ รวมตลอดถึงสิ่งอื่นใด ที่เก็บกวาดจากถนน ตลาด ที่เลี้ยงสัตว์ หรือที่อื่น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้กำหนดคำจำกัดความของมูลฝอยและขยะไว้ว่า

- มูลฝอย หมายความว่า เศษสิ่งของที่ทิ้งแล้ว, หยากเยื่อ, กุมฝอย หรือกุมฝอย
- ขยะ หมายความว่า มูลฝอย, หยากเยื่อ

องค์ประกอบของมูลฝอย

โดยทั่วไปมูลฝอยจะมีองค์ประกอบของสารนาาชนิด ที่แตกต่างกันตามสถานที่ ความหนาแน่น ขนาดสภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน โดยมีสารต่างๆอยู่ 3 ส่วนคือ

1. ส่วนที่สามารถย่อยสลายได้ เช่น กระดาษ เศษผ้า เศษอาหาร ไม้ ยาง หนัง กระดุกสัตว์ และเซรามิก เป็นต้น
2. ส่วนที่ไม่สามารถย่อยสลายได้ เช่น พลาสติก แก้ว เหล็ก โลหะอื่น และถ่านไฟฉาย เป็นต้น
3. ส่วนที่จำแนกไม่ได้ หรือเบ็ดเตล็ดอื่นๆ

องค์ประกอบด้านกายภาพของมูลฝอยอาจเปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันในพื้นที่ภาคเหนือจากการสำรวจเมื่อปี พ.ศ 2538 พบว่าองค์ประกอบของขยะมูลฝอยประกอบด้วย แก้วร้อยละ 3.8 กระดาษร้อยละ 10 พลาสติกร้อยละ 13.2 โลหะร้อยละ 2.1 ไม้ร้อยละ 3.3 ผ้าร้อยละ 2.1 หนัง/ยางร้อยละ 2.8 ซึ่งคิดแล้วเป็นมูลฝอยที่นำมาใช้ประโยชน์ใหม่ได้ ร้อยละ 36.7 ใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ร้อยละ 28.5 และใช้ประโยชน์ไม่ได้ร้อยละ 63.3

ประเภทของขยะ

มีการแยกขยะออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ขยะเปียก ได้แก่ เศษอาหาร เศษพืชผัก เศษผลไม้ อินทรีย์วัตถุที่ย่อยสลายได้ง่าย มีความชื้นสูงและส่งกลิ่นเหม็นได้เร็ว ต้องเร่งเก็บขนและกำจัด
2. ขยะแห้ง ได้แก่ เศษกระดาษ เศษผ้า แก้ว โลหะ ไม้ ยาง และพลาสติก ฯลฯ ขยะเหล่านี้ มีทั้งที่กำจัดได้โดยการเผาและเผาไม่ได้ ส่วนหนึ่งเป็นขยะที่สามารถคัดเลือกวัสดุที่ยังมีประโยชน์กลับมาใช้ใหม่ได้อีก โดยการคัดแยกขยะก่อนทิ้ง ซึ่งเป็นการลดปริมาณขยะที่ต้องทำลาย และจะมีคุณภาพประโยชน์นานาประการ

3. ขยะหรือของเสียอันตราย ได้แก่ สิ่งปฏิกูลและของเสียอื่นๆ ที่มีลักษณะเป็นพิษ มีฤทธิ์ในการกัดกร่อนและระเบิดได้ง่าย ซึ่งต้องใช้กรรมวิธีพิเศษกว่าปกติในการจัดการเนื่องจากเป็นวัสดุที่มีอันตรายโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อชีวิตมนุษย์ เช่น สารฆ่าแมลง ถ่านไฟฉาย แบตเตอรี่รถยนต์ ฯลฯ ขยะหรือของเสียอันตรายเหล่านี้บางชนิดต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ เพราะมีลักษณะเป็น “ขยะติดเชื้อ” ที่มีอันตรายสูง

เนื่องจากขยะมีหลายประเภทแตกต่างกัน ดังนั้น การกำจัดหรือทำลายขยะจึงต้องมีกรรมวิธีที่แตกต่างกันไปให้สอดคล้องกับลักษณะของขยะนั้นๆ ด้วย

การจัดการขยะ

การจัดการขยะในอดีตที่ผ่านมาจะเน้นในเรื่องของการกำจัดด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การเผา การฝังกลบ การนำไปเป็นอาหารสัตว์ การนำไปทิ้งทะเล เป็นต้น แต่แนวโน้มของการกำจัดขยะมูลฝอยในอนาคตจะเป็นการหลีกเลี่ยงหรือลดปริมาณขยะมูลฝอยที่จะเกิดขึ้นนั่นคือ การก่อให้เกิดขยะมูลฝอยน้อยลงและลดการเสี่ยงภัยจากมลภาวะที่เกิดจากขยะมูลฝอยอันเป็นลักษณะของการป้องกันและการแก้ไขปัญหาค้นต้นเหตุ ซึ่งน่าจะเหมาะสมและถูกต้องกว่าการดำเนินงานที่ผ่านมาในอดีต ดังนั้น การบริหารการจัดการขยะมูลฝอยจะต้องเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือ เน้นการลดปริมาณขยะมูลฝอยเป็นหลักตามแนวคิดสมัยใหม่ โดยมี 5 ขั้นตอนในกระบวนการจัดการขยะมูลฝอยเป็นลำดับคือ

ขั้นตอนที่ 1 : การลดการก่อเกิดขยะมูลฝอย (Reduce) หรือ การลดขยะมูลฝอยจากแหล่งที่เกิด (Reduce at Source) โดยมีแนวความคิดว่าเมื่อขยะมูลฝอยไม่เกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นในจำนวนน้อยที่สุด นับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด การเปลี่ยนแปลงของผู้ผลิตด้วยการออกแบบผลิตภัณฑ์ กระบวนการผลิตหรือการใช้วัตถุดิบทดแทนเสียใหม่ให้เหมาะสม เป็นการลดทรัพยากรธรรมชาติ และพลังงานที่ใช้ตลอดจนลดปริมาณขยะมูลฝอยลง ซึ่งสามารถประหยัดงบประมาณในการกำจัดขยะมูลฝอยที่จะเกิดขึ้นได้ในส่วนหนึ่ง

ขั้นตอนที่ 2 : การนำผลิตภัณฑ์มาใช้ซ้ำ (Reuse) คือ การนำเอาวัสดุเดิมที่มีอยู่มาใช้ซ้ำอีกครั้งหนึ่งในรูปแบบเดิม หรืออาจนำมาซ่อมแซม หรือนำมาใช้ประโยชน์อื่น ๆ แก่บุคคลอื่น อาจดำเนินการได้ใน 2 ช่วง คือ

- ช่วงการผลิต เพื่อให้เหลือเศษหรือของเสียจากวัสดุน้อยที่สุด หากหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็อาจนำเศษหรือของเสียจากวัสดุนั้น กลับเข้าเป็นวัตถุดิบสู่การผลิตใหม่ ซึ่งง่าย ด้วัตถุดิบที่ปราศจากสิ่งปนเปื้อน และประหยัดงบประมาณการผลิต

- ช่วงการนำกลับมาใช้ซ้ำ เพื่อยืดอายุการใช้งานหรือใช้ประโยชน์สูงสุดก่อนทิ้ง เช่น นำเอาขวดแก้วหรือขวดพลาสติกมาบรรจุภัณฑ์ใหม่หรือการนำกระดาษมาใช้สองหน้า เป็นต้น เป็นการประหยัดทรัพยากรธรรมชาติและพลังงานในการผลิตและลดการก่อเกิดขยะมูลฝอยลงบางส่วน

ขั้นตอนที่ 3 : การหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ (Recycling) ต้องแยกวัสดุที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ซ้ำตามขั้นตอนที่สองได้ออกจากขยะมูลฝอย และรวบรวมหรือย่อยสลายวัสดุนั้นมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตใหม่ต่อไป คล้ายกับการนำกลับมาใช้ซ้ำ แต่ต้องนำวัสดุนั้นไปผ่านกระบวนการย่อยสลายวัสดุผสมกับวัตถุดิบ แล้วผ่านกระบวนการผลิตออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ชิ้นใหม่ เช่น นำขวดหรือเศษแก้วมาหลอม และผ่านเครื่องตามกระบวนการผลิตออกมาเป็นขวดแก้วในลักษณะหรือรูปแบบใหม่ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 : การฟื้นฟูประโยชน์จากขยะมูลฝอย (Recovery) เป็นการดึงเอาพลังงานจากขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์ โดยใช้เป็นเชื้อเพลิงในการผลิตไฟฟ้าจากเตาเผาขยะมูลฝอย และเอาก๊าซที่เกิดขึ้นจากการหมักหมมของขยะมูลฝอยในหลุม เช่น ก๊าซมีเทน (Methane) เป็นต้น มาใช้ประโยชน์ การเผาขยะมูลฝอยนี้จะก่อให้เกิดมลภาวะทางอากาศได้และการสร้างเตาเผาที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพสูงนั้น ต้องใช้งบประมาณสูงมาก และไม่สามารถทำให้มลภาวะหมดสิ้นไปได้

ขั้นตอนที่ 5 : การกำจัดขยะมูลฝอย (Residue Disposal) ขั้นตอนสุดท้าย เพราะขยะมูลฝอยที่เหลือจากการผ่านขั้นตอนทั้งสี่แล้วจะต้องถูกกำจัดอย่างถูกวิธีให้หมดสิ้นไป โดยทั่วไปจะใช้วิธีฝังกลบซึ่งต้องเป็นไปตามหลักการและถูกสุขลักษณะเพื่อป้องกันการแพร่กระจายของสารพิษหรือสารปนเปื้อน มิให้ไปสู่สิ่งแวดล้อมได้

อีกวิธีหนึ่งที่จะกำจัดขยะมูลฝอยได้ คือ การเผา ซึ่งสามารถลดปริมาณขยะมูลฝอยลงได้มาก แต่ต้องใช้งบลงทุนสูงและยังคงเป็นข้อได้เปรียบเกี่ยวกับมลภาวะที่เกิดขึ้นด้วย

การลดปริมาณมูลฝอยตามแนวคิดสมัยใหม่จะเกิดประโยชน์ต่อทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นชุมชน ภาคธุรกิจ ภาคอุตสาหกรรม และสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ

(1) ทำให้ลดปริมาณการใช้วัตถุดิบและพลังงาน ซึ่งมีผลทำให้ต้นทุนการผลิตลดลงและสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายบางส่วนลงได้

(2) ลดมลภาวะในสภาพแวดล้อม เนื่องจากปริมาณมูลฝอยลดลง

(3) เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่หน่วยงานหรือองค์กรนั้นๆ ในการช่วยเหลือและส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(4) เป็นการเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตและสุขภาพอนามัยแก่ประชาชนเพราะมีสารพิษในสิ่งแวดล้อมลดน้อยลง

(5) ประหยัดงบประมาณค่าใช้จ่ายและลดการเสี่ยงภัยจากการเก็บขน เคลื่อนย้ายและการกำจัดขยะมูลฝอยลงตามปริมาณขยะมูลฝอยที่ลดลง

(6) ลดความจำเป็นในการก่อสร้างโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยลง ซึ่งจะช่วยประหยัดงบประมาณอีกส่วนด้วย

อนึ่ง การลดปริมาณมูลฝอยต้องอาศัยการคัดแยกขยะมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิดเป็นสำคัญ ซึ่งจะเกิดอรรถประโยชน์สูงกว่าการคัดแยกขยะมูลฝอย ณ สถานที่กำจัด เพราะเงินลงทุนต่ำกว่า ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยกว่า คุณภาพวัสดุที่คัดแยกมีค่าสูงกว่า และประชาชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดีกว่า ทั้งนี้จำเป็นต้องคำนึงถึงการจัดการขยะอย่างครบวงจร โดยการอาศัยความร่วมมือทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรท้องถิ่น และประชาชนด้วยเช่นกัน

จากแนวคิดในเรื่องการจัดการขยะดังกล่าว จะเห็นได้ว่าขยะมูลฝอยนั้นสามารถจะจัดการแยกแยะจัดเก็บ และนำไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งจะเห็นว่าแนวคิดนี้ได้สนับสนุนตั้งแต่การเลือกใช้สินค้าและผลิตภัณฑ์ การจัดการก่อนนำทิ้งเพื่อนำขยะไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดก่อนทิ้ง และการกำจัดที่ถูกต้อง และแนวคิดดังกล่าวก็ยังสนับสนุนการจัดการ ณ แหล่งกำเนิด ซึ่งถือเป็นจุดที่สำคัญที่สุดในการจัดการขยะ และแหล่งกำเนิดขยะที่สำคัญในชุมชนก็คือครัวเรือนนั่นเอง ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้จึงได้เน้นศึกษาการจัดการขยะในระดับครัวเรือน โดยให้ความสำคัญกับสตรีแม่บ้าน และศึกษาทั้งกระบวนการในการจัดการขยะ เริ่มตั้งแต่การได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์ การใช้ผลิตภัณฑ์จนกระทั่งถึงการกำจัดให้หมดไปจากครัวเรือน

4. แนวคิดเรื่องผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม

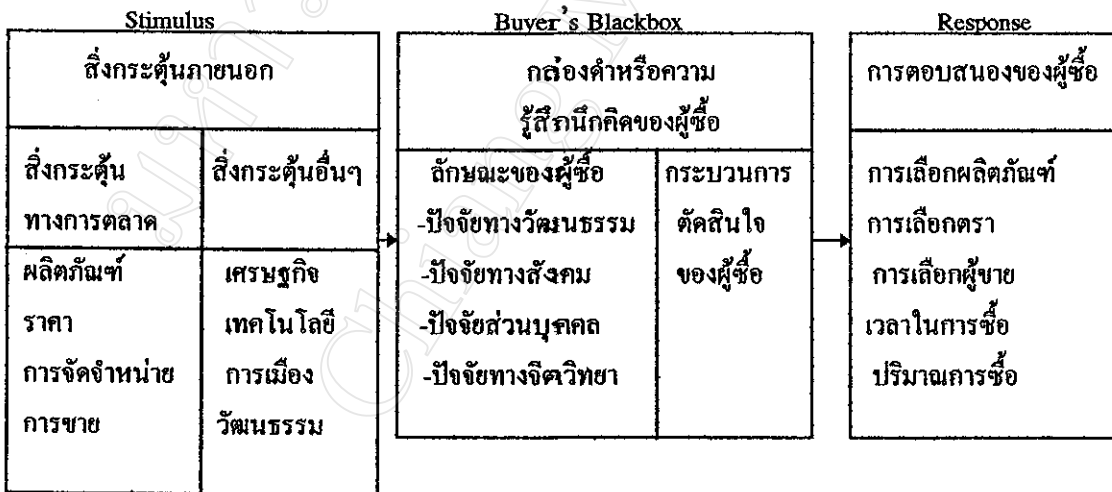
จิรพล สิบธนูวา (อ้างในนงนุช อิมพิทักษ์, 2540) ได้กล่าวถึงผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมว่าหมายรวมถึง

- ผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช้บรรจุภัณฑ์มากเกินไปจนความจำเป็น
- ใช้ผลิตภัณฑ์ที่สามารถหมุนเวียนกลับไปใช้ประโยชน์ได้อีก
- ผลิตภัณฑ์ที่สามารถใช้งานได้หลายครั้ง และมีอายุการใช้งานยาวนาน
- ผลิตภัณฑ์ที่ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะในขณะที่ใช้ และภายหลังจากการใช้แล้ว

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ แบ่งผลิตภัณฑ์ที่สามารถแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในด้านต่างๆ ดังนี้

- 1) ผลิตภัณฑ์ที่สามารถแก้ปัญหาหมอกภาวะทางอากาศ
- 2) ผลิตภัณฑ์ที่สามารถแก้ปัญหาน้ำเน่าเสีย
- 3) ผลิตภัณฑ์ที่สามารถแก้ปัญหายยะมูลฝอย ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ที่สามารถหมุนเวียนแปรสภาพใหม่ (Recycle) เช่น ถุงกระดาษ บรรจุภัณฑ์พลาสติกที่ย่อยสลายได้ กระดาษ และถุงย่อยสลายด้วยแสงอาทิตย์ ผลิตภัณฑ์ชนิดเติม (Refill) ภาชนะแยกขยะ ผลิตภัณฑ์ใช้แทนพลาสติกและโฟม ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ซ้ำ (Reuse) ผลิตภัณฑ์ที่สามารถทำลายโดยไม่ทำให้เกิดสารพิษ ผลิตภัณฑ์และวิธีการใหม่ๆ ในการกำจัดขยะ ผลิตภัณฑ์ที่ลดปริมาณการใช้และการบริโภค (Reduce) และผลิตภัณฑ์ที่ลดขนาดของบรรจุภัณฑ์แต่ปริมาณเท่าเดิม
- 4) ผลิตภัณฑ์ที่สามารถแก้ปัญหาพื้นที่ป่าลดลง
- 5) ผลิตภัณฑ์ที่สามารถแก้ปัญหาจำนวนสัตว์ป่าลดลง
- 6) ผลิตภัณฑ์ที่สามารถแก้ปัญหาคารขาดแคลนพลังงาน
- 7) ผลิตภัณฑ์ที่สามารถแก้ปัญหามลพิษจากอาหารที่มีสารพิษเจือปน

กระบวนการตัดสินใจของผู้ซื้อผลิตภัณฑ์ สามารถอธิบายได้ด้วย S - R Theory ของ P. Kotler (1977) ซึ่งศิริวรรณ เสรีรัตน์ ได้สรุปไว้ในหนังสือกลยุทธ์การตลาดว่า ทฤษฎีนี้เกี่ยวข้องกับกรณีที่มีสิ่งกระตุ้น(Stimulus) ให้เกิดความต้องการก่อนแล้วทำให้เกิดการตอบสนอง ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 S - R Theory ตามแนวคิดของ P. Kotler

จากแนวคิดผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมดังกล่าว ได้ให้ความสำคัญในเรื่องผลิตภัณฑ์ที่จะสามารถแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ก็ได้ให้ความสำคัญในเรื่องการใช้ผลิตภัณฑ์ที่สามารถแก้ปัญหาขยะมูลฝอยของสตรีในครัวเรือน โดยมองถึงปัจจัยต่างๆที่จะมีผลต่อการตัดสินใจใช้ผลิตภัณฑ์ของสตรีด้วย

5. แนวคิดเรื่องความรู้ (Knowledge)

1) ความหมายของความรู้

Bloom (อ้างในนงนุช อิมพิทักษ์, 2540) ได้ให้ความหมายว่าความรู้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ การระลึกได้ถึงสิ่งเฉพาะหรือสิ่งทั่วไป

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526) ได้ให้ความหมายว่าความรู้เป็นพฤติกรรมขั้นต้นที่ผู้เรียน เพียงแต่จำแนกได้ อาจโดยการนึกได้หรือโดยการมองเห็น ได้ยินก็จำได้ ความรู้ขั้นนี้ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับคำจำกัดความ ความหมาย ข้อเท็จจริง ทฤษฎี กฎ โครงสร้าง และวิธีการแก้ปัญหา มาตรฐาน

สรุปได้ว่าความรู้หมายถึง ข้อเท็จจริง ข้อมูล รายละเอียดในด้านต่าง ๆ ที่เคยได้รับการ ศึกษาค้นคว้าหรือจากประสบการณ์ที่บุคคลได้เก็บรวบรวมไว้ และสามารถระลึกได้แสดงออกมา ได้โดยอาศัยเวลา

2) ระดับของความรู้ (Bloom อ้างในสุรเศรษฐ์ บุญเกตุ) ได้แบ่งพฤติกรรมทางด้านความรู้ หรือความสามารถทางสติปัญญา (Cognitive Domain) เป็น 6 ประเภทคือ

2.1) ความรู้ (Knowledge) เป็นการเรียนรู้ที่เน้นถึงความจำ และการระลึกได้ต่อความคิด วัตถุ และปรากฏการณ์ต่าง ๆ เป็นความจำที่เริ่มจากสิ่งง่าย ๆ ที่เป็นอิสระต่อกันไปจนถึงความจำ ในสิ่งที่ยุ่งยากซับซ้อน และมีความสัมพันธ์ต่อกัน

2.2) ความเข้าใจ (Comprehension) เป็นความสามารถทางสติปัญญาที่เกี่ยวกับการสื่อ ความหมายในลักษณะของการตีความ แปลความ และสรุปเพื่อทำนาย

2.3) การนำไปใช้ (Application) เป็นความสามารถในการนำสาระสำคัญ ต่างๆ ไป ประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ๆ หรือสถานการณ์จริง

2.4) การวิเคราะห์ (Analysis) เป็นความสามารถในการพิจารณาแยกแยะวัตถุหรือเนื้อหา ออกเป็นส่วนปลีกย่อยที่มีความสัมพันธ์กัน และการสืบเสาะความสัมพันธ์ของส่วนต่างๆ เพื่อดูว่า ประกอบเข้าด้วยกันได้อย่างไร

2.5) การสังเคราะห์ (Synthesis) เป็นความสามารถในการรวมส่วนประกอบย่อยๆ หรือ ส่วนใหญ่ ๆ ให้เป็นเรื่องเดียวกันเพื่อสร้างรูปแบบหรือโครงสร้างที่ไม่ชัดเจนมาก่อนให้ชัดเจนขึ้น โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ภายในขอบข่ายของงานหรือปัญหาที่กำหนด

2.6) การประเมินค่า (Evaluation) เป็นความสามารถในการตัดสินใจเกี่ยวกับค่านิยม ความคิด ผลงาน คำตอบ วิธีการและเนื้อหาสาระเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง โดยมีการกำหนด เกณฑ์เป็นฐานในการพิจารณาตัดสิน การประเมินผลเป็นขั้นพัฒนาการทางความคิดที่สูงสุดของ พุทธิลักษณะ และเป็นความสามารถที่ต้องใช้ความรู้ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์และ การสังเคราะห์ เข้าร่วมการพิจารณาประเมิน ซึ่งในการประเมินนั้นอาจมีอารมณ์ ทัศนคติ ความ รู้สึกเข้ามาเกี่ยวข้อง เพียงแต่เน้นทางสติปัญญา

3) การวัดความรู้ วิธีการวัดผลความรู้ อาจกระทำได้หลายวิธี แต่ที่นิยมโดยทั่วไป คือ วัดโดยใช้แบบทดสอบหรือข้อสอบ เพราะถือว่าเป็นสิ่งเร้าเพื่อนำไปให้ผู้ถูกสอบให้แสดง อาการตอบสนองออกมาด้วยพฤติกรรมบางอย่าง เช่น การพูด การเขียน ทำทาง ฯลฯ เพื่อให้สังเกต เห็นหรือนับจำนวนปริมาณเพื่อนำไปแทนอันดับ หรือคุณลักษณะของบุคคล

จากแนวคิดเรื่องความรู้ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ความรู้จะนำไปสู่การปฏิบัติหรือการนำ ไปใช้ ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้จึงได้ทดสอบความรู้ของสตรีในเรื่องการจัดการขยะเพื่อศึกษาว่า ความรู้เรื่องการจัดการขยะของสตรีส่งผลต่อบทบาทสตรีในการจัดการขยะอย่างไร

6. แนวคิดเรื่องการรับรู้

ความหมายของการรับรู้

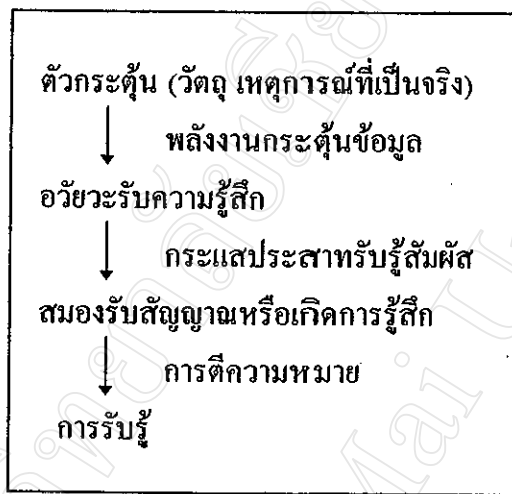
มาลี สนิทเกษตรริน (2519) การรับรู้คือกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลแต่ละคน และรับรู้สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว โดยการสัมผัส การเห็น การได้ยิน การรู้สึก การลิ้มรส การได้กลิ่น เป็นต้น โดยวิธีการที่สิ่งเร้าจะถูกส่งไปสู่สมอง สมองก็จะเลือกสิ่งที่รับรู้ และจัดหมวดหมู่ของสิ่งที่ จะรับรู้ และแปลความออกมา

ละออ หุตางกูล (2529) ได้กล่าวว่าการรับรู้เป็นการแปลความหมายสิ่งที่มีมากระตุ้น มีผล ทำให้เรามีปฏิกิริยาตอบสนอง และการตอบสนองนั้นคือพฤติกรรมของบุคคล บุคคลจะมี พฤติกรรมตามที่ได้รับรู้ การรับรู้ พฤติกรรมจึงเป็นภาคปฏิบัติของการรับรู้ พฤติกรรมจะถูกสั่งการ และควบคุมโดยการรับรู้

พอสรุปได้ว่าการรับรู้หมายถึง การที่บุคคลนั้นจะมีความยินดีหรือมีภาวะจิตใจที่พร้อมรับสิ่งเร้านั้นหรือให้ความสนใจสิ่งเร้านั้นแล้วแปลความหรือให้ความหมายหรือความรู้สึกที่เกิดจากสิ่งเร้าที่มากกระทบกับประสาทสัมผัสทั้ง 5 แล้วจึงนำไปสู่การกระทำต่าง ๆ ของบุคคล โดยอาศัยความรู้ดั้งเดิม และประสบการณ์เป็นเครื่องช่วย และการรับรู้ที่เกิดขึ้นนี้จะต้องผ่านกระบวนการรับรู้ในตัวบุคคลทุกครั้ง

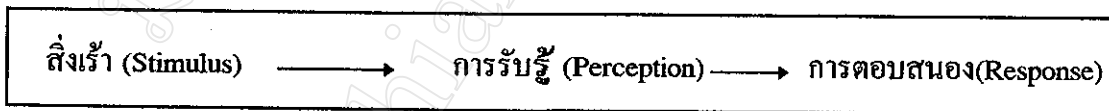
กระบวนการรับรู้

รจรี นพเกตุ (2536) กล่าวว่ากระบวนการรับรู้เป็นกระบวนการตีความข้อมูลต่างๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเราที่ได้จากการเรียนรู้ ดังแสดงในแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 กระบวนการรับรู้ที่เสนอโดย รจรี นพเกตุ

สุชา จันทรเอม (2522) กล่าวว่า การรับรู้เป็นกระบวนการที่เกิดแทรกอยู่ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองต่อสิ่งเร้า ดังแผนภูมิที่ 3

แผนภูมิที่ 3 กระบวนการรับรู้ที่เสนอโดย สุชา จันทรเอม

สรุปได้ว่ากระบวนการรับรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล ประกอบด้วยสิ่งเร้า นำมาสู่การสัมผัส การเลือก การแปลความ หรือให้คุณค่า ให้กลายมาเป็นมาเป็นสิ่งที่รับรู้ ซึ่งอาจตอบสนองออกมาในรูปแบบต่างๆ นอกจากนี้การรับรู้อาจจะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ความรู้ และประสบการณ์เดิม เป็นต้น

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้

บัณฑิต แมลจิตร (2540) กล่าวว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลหรือมีความสัมพันธ์ต่อการรับรู้สามารถแบ่งได้เป็น

1) ปัจจัยทางกายภาพของการรับรู้ ได้แก่ ประสาทสัมผัสของผู้รับรู้ เช่น หู ตา จมูก ลิ้น และอวัยวะสัมผัสอื่น ๆ

2) ปัจจัยด้านบุคลิกภาพของผู้รับรู้ ได้แก่ ทักษะ ทิ อารมณ์ ค่านิยม ความต้องการ ความสนใจ ความพอใจ ความรู้ และประสบการณ์

3) ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมภายนอก ได้แก่ ลักษณะของสิ่งเร้า ความแตกต่างของสิ่งเร้า เช่น สิ่งเร้าที่มีความชัดเจน สิ่งเร้าที่มีการกระทำบ่อย ๆ เป็นต้น

จากแนวคิดในเรื่องการรับรู้ จะเห็นว่าการรับรู้มีผลต่อพฤติกรรมของบุคคลเป็นอย่างมาก ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ได้ศึกษาถึง การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของสตรีในครัวเรือนซึ่งอาจส่งผลต่อพฤติกรรมการจัดการขยะของแม่บ้านในครัวเรือน ได้

7. แนวคิดเรื่องบทบาทในชุมชนของสตรี

บทบาทในชุมชนของสตรีได้เสนอไว้แล้วส่วนหนึ่ง ในแนวคิดบทบาทผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม และขอเสนอเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวคิดการมีส่วนร่วมซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งของบทบาทในชุมชนของสตรี

บังอร อุทธิภักดี (2528) ได้กล่าวถึงความหมายของการมีส่วนร่วมและกระบวนการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้คือ

การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการกระทำที่ประชาชนเข้ามามีส่วนในการตัดสินใจ ดำเนินการ และติดตามตรวจสอบในเรื่องใดเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามความต้องการของตน และ/หรือ ของกลุ่ม

กระบวนการมีส่วนร่วม มี 3 ระดับ ได้แก่

1. แบบปรากฏตัวเข้าร่วม (Presentation) หมายถึง การเข้าร่วมของบุคคลในโครงการที่หน่วยงาน หรือองค์กรจัดขึ้น ผู้เข้าร่วมโครงการ ไม่มีส่วนร่วม หรือควบคุมโครงการนั้นๆ

2. แบบมีส่วนร่วม (Involvement) หมายถึง การที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในโครงการ อาจเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม ในกิจกรรมที่สนองต่อความต้องการของตน

3. แบบควบคุม (Control) หมายถึง การมีส่วนร่วมในระดับที่บุคคลหรือกลุ่มสามารถควบคุมกระบวนการได้ทั้งหมด เช่น เป้าหมาย เนื้อหา วิธีการ ผลกระทบที่เกิดขึ้นในระดับนี้จะเน้นบุคคลที่เข้ามีส่วนร่วม และมีส่วนควบคุมด้วยตนเอง

อนุกฤษฎ์ ปัญญาวัฒน์ (2528) ได้กล่าวถึง ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการประเมินความต้องการทางการศึกษา ในชนบทภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยว่ามี 5 ลักษณะ ดังนี้คือ

1. ลักษณะการเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชน เป็นสถานการณ์ที่ประชาชนเอาตัวเองเข้าไปร่วมในกิจกรรมโดยตลอด
2. ลักษณะการเข้าควบคุมสถานการณ์ของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจในประเด็นต่างๆของกิจกรรมพัฒนาชุมชนนั้นๆ
3. ลักษณะการใช้กระบวนการประชาธิปไตยในการอภิปรายโต้แย้ง ในการตัดสินใจโดยอาศัยเสียงส่วนใหญ่และเหตุผลที่ยอมรับกันได้
4. มีการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นประกอบในการจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชน
5. การยอมรับผูกพันเป็นเงื่อนไขที่ประชาชนผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชนรู้สึกยอมรับเป้าหมาย กระบวนการ และผลลัพธ์ที่ได้จากกิจกรรมนั้น

การมีส่วนร่วมในที่นี้เป็นการอธิบายกระบวนการของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมซึ่งมีหลายระดับ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดดังกล่าวไปประกอบการพิจารณาการเข้าร่วมในกิจกรรมชุมชนของสตรี ซึ่งเป็นบทบาทในชุมชนบทบาทหนึ่งของสตรี และอาจมีผลต่อบทบาทในการจัดการขยะในครัวเรือนของสตรีด้วย

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

8.1 งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม

นริศรา จักรพงษ์ (2539) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ผู้หญิงชนบทกับสิ่งแวดล้อม” โดยการศึกษาสัมภาษณ์ผู้นำสตรีในชนบท จำนวน 4,009 คน จาก 17 จังหวัด ผลการศึกษาพบว่า ในเรื่องการกำจัดขยะส่วนใหญ่จะนำขยะไปกำจัดด้วยวิธีการเผาไฟ ในขณะที่เดียวกันมีความเห็นว่า สามารถนำขยะมาใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งข้อที่เสนอมากที่สุดคือ การทำปุ๋ย รองลงมาคือ การตัดแปลงไปใช้ประโยชน์ ส่วนเรื่อง การแยกขยะ ผู้นำสตรีมีการแยกขยะร้อยละ 68.17 โดยให้เหตุผลของการแยกขยะคือ กำจัดได้ง่าย และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ในกรณีที่ไม่ได้แยกขยะซึ่งมีร้อยละ 31.61

ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าสะดวกในการทิ้งและนอกจากนั้น ยังได้กล่าวถึงปัญหามลพิษในอากาศ ชยะมูลฝอย และสารพิษต่างๆ ว่า สตรีมีส่วนเกี่ยวข้องในการทำให้เกิดปัญหาด้วย แต่ยังมีได้มี บทบาทชัดเจนในการป้องกัน และช่วยลดปัญหา แม้จะมีสตรีบางคนบางกลุ่มมองเห็นปัญหาและ พยายามเข้ามามีบทบาทในการแก้ไขเพื่อลดมลพิษและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอยู่บ้างแล้วก็ตาม แต่ก็ยังเป็น ส่วนน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนสตรีทั้งประเทศ นอกจากนี้จากการศึกษานี้ยังพบว่าความ ต้องการรับรู้ข่าวสารในเรื่องขยะมูลฝอยของผู้นำสตรี โดยเฉลี่ยทั้งประเทศต้องการรับรู้ข่าวสารจาก สื่อโทรทัศน์ และสื่อบุคคลในอัตราเกือบเท่าๆกัน คือร้อยละ 24.30 และร้อยละ 23.70 ส่วนการ อบรมด้านสิ่งแวดล้อมในรอบปีที่ผ่านมาในเรื่องเกี่ยวกับขยะ ผู้นำสตรีส่วนใหญ่ จะไม่ได้รับการ อบรมด้านขยะมูลฝอยในอัตราสูงคิดเป็นร้อยละ 62.20 และเคยได้รับการอบรมร้อยละ 37.70 ใน ด้านการศึกษาของผู้นำสตรีชนบทภาคเหนือพบว่า สตรีมีการศึกษาระดับประถมศึกษาร้อยละ 90.86 มัธยมร้อยละ 3.66 สูงกว่ามัธยมร้อยละ 1.51 และไม่ได้เรียนหนังสือร้อยละ 3.76

จินตนา เปี้ยสงวน (2538) ศึกษาเรื่อง ความรู้ ความตระหนัก และการปฏิบัติของ แม่บ้านเกี่ยวกับการจัดเก็บขยะมูลฝอยของครัวเรือนในแฟลตข้าราชการกรุงเทพมหานคร พบว่า พฤติกรรมการจัดการมูลฝอยของแม่บ้านในแฟลตข้าราชการกองทัพบกส่วนกลางมีการแยก ประเภทมูลฝอยโดยแยกเศษอาหารใส่ถุงพลาสติก ส่วนมูลฝอยอื่นๆจะนำไปใส่ถังสูงถึงร้อยละ 33.40 ในขณะที่อีกร้อยละ 25.90 ได้แยกประเภทถังที่เก็บมูลฝอยออกเป็น ถังมูลฝอยสดและถังมูลฝอย แห้ง และมีจำนวนร้อยละ 1.90 ที่แยกประเภทมูลฝอยออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ มูลฝอยสด มูลฝอยแห้ง และมูลฝอยอันตราย แต่จำนวนของแม่บ้านที่ไม่ได้แยกประเภทมูลฝอย ก็ยังคงสูงถึง ร้อยละ 36.60

สุวิมล ภักดิ์พิบูลย์ (2535) ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของ แม่บ้านในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อการกำจัดขยะมูลฝอย พบว่า แม่บ้านที่ประกอบอาชีพต่างกัน มีพฤติกรรมการกำจัดขยะมูลฝอยที่แตกต่างกัน โดยกลุ่มแม่บ้านที่มีอาชีพรับราชการเป็นกลุ่มที่มี ความรู้เกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอยในระดับสูง และเป็นกลุ่มที่มีพฤติกรรมที่ปฏิบัติจริงเกี่ยวกับการ กำจัดขยะมูลฝอยได้ถูกต้องมากกว่ากลุ่มอื่น

นงลักษณ์ รัชฎญวานิช (2530) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การประเมินผลโครงการส่งเสริม การมีส่วนร่วมของสตรีในงานน้ำสะอาดและสุขาภิบาล พบว่าสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สตรีในชนบท ไม่เข้มแข็ง และมีบทบาทน้อยในเรื่องที่จะเรียกร้อง หรือจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม นอกจากการ

ขาดความรู้ และความตระหนักถึงผลกระทบของปัญหาแล้ว การขาดการรวมกลุ่มกันของสตรียังเป็นสาเหตุสำคัญ จากการศึกษาพบว่าสมาชิกสตรีในครัวเรือนเพียง 1 ใน 4 เท่านั้น ที่เป็นสมาชิกขององค์กรสตรีในระดับหมู่บ้าน

วณี บางประภา ชาติประเสริฐ (2533) ศึกษาการแบ่งงานระหว่างเพศ และการพัฒนาผู้หญิงชนบท กรณีศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย พบว่า ในชีวิตประจำวันผู้หญิงมีบทบาทในงานบ้านและปลูกผักเพื่อการบริโภคในขณะที่ผู้ชายมีบทบาทในงานไร่นาและเทคนิคใหม่ๆ ในการผลิต แต่บทบาททั้งผู้หญิงและผู้ชายก็มีความยืดหยุ่นพอควร การติดต่อราชการกับคนภายนอกหมู่บ้าน รวมทั้งการประชุมหมู่บ้าน ถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้ชาย บทบาทของผู้หญิงส่วนใหญ่อยู่ที่งานประเพณี งานพัฒนาโรงเรียน และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

กาญจนา แก้วเทพ (2537) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของสตรีกับสิ่งแวดล้อม พบว่า สตรีเปรียบเสมือนผู้จัดการของธรรมชาติ เป็นผู้ใช้ที่ดิน ใช้แหล่งน้ำ อาหารและพลังงานมาใช้ในบ้านเรือน นอกจากนี้ ยังมีบทบาทในการทำงานบ้าน ดูแลบุตรหลาน และมีบทบาทในการเสริมรายได้ให้กับครอบครัว

จากงานศึกษาดังกล่าว จะเห็นว่าผู้หญิงยังมีบทบาทไม่มากนัก ในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมที่อยู่ภายนอกครัวเรือน แต่ก็เป็นที่ยอมรับว่าผู้หญิงได้ให้ความสำคัญกับปัญหาภายในครัวเรือน เช่นงานบ้าน งานจัดหาอาหารและพลังงานมาใช้ในบ้านเรือน และมีบางกลุ่มที่ให้ความสนใจ ในการจัดการปัญหาขยะและมลพิษในครัวเรือน ดังนั้นงานศึกษาวิจัยครั้งนี้ จึงมุ่งศึกษาบทบาทของผู้หญิง ในการจัดการขยะในครัวเรือน ซึ่งเป็นอีกบทบาทหนึ่งของผู้หญิงในครัวเรือน ทั้งนี้เพื่อหาแนวทางในการลดปัญหาขยะในชุมชนและสังคมโดยรวมต่อไป

8.2 งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการขยะ

เทวีัญ พัฒนาพงษ์ศักดิ์ (2540) ศึกษาเรื่อง การแยกมูลฝอย และการจัดการมูลฝอยที่แยกแล้วในแหล่งกำเนิดต่างๆ ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ผลของการศึกษาในการสอบถามผู้ทิ้งทั่วไปในแหล่งกำเนิดต่างๆ ส่วนใหญ่เห็นด้วยในการแยกมูลฝอย ถ้ามีการรณรงค์ให้มีการแยกมูลฝอย จะให้ความร่วมมือ อยู่ในช่วงร้อยละ 78.20 - 96.00 และลักษณะของถังมูลฝอยที่จะใช้แยกมูลฝอยควรมีสีที่ต่างกัน และเขียนตัวหนังสือระบุไว้และเห็นว่า มูลฝอยในชุมชน ควรมีการแยกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ มูลฝอยเปียกและมูลฝอยแห้ง มูลฝอยที่แยกประเภทแล้วในส่วนของกระดาษ และพลาสติกสามารถนำไปขายให้แก่ผู้รับซื้อของเก่าได้โดยตรง

วิภาเพ็ญ เจียสกุล (2536) ได้ศึกษาถึงพฤติกรรมการจัดการมูลฝอยของประชาชนในเขตพื้นที่ชั้นกลาง กรุงเทพมหานคร พบว่าพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่าง มีการจัดการมูลฝอยแบบแยกประเภทคือมูลฝอยแห้งและมูลฝอยเปียก สูงถึงร้อยละ 39.50 ของทั้งหมด และร้อยละ 78.00 ของกลุ่มตัวอย่างจะมีการแยกประเภทกระดาษออกจากมูลฝอยอื่นๆ เพื่อไว้จำหน่ายและนำกลับมาใช้

อีก

Butsapak,S. (1984) ได้ศึกษาเรื่อง การนำมูลฝอยในเขตกรุงเทพมหานครมาใช้ประโยชน์ โดยพิจารณาทางด้านวิศวกรรมและรายได้ พบว่า ผู้จุกู้ย (Scavenger) บริเวณกองมูลฝอยสามารถหารายได้จาก การคัดเลือกมูลฝอยนำไปจำหน่ายมีรายได้ประมาณวันละ 60 - 300 บาทและได้ศึกษาการนำมูลฝอยที่แยกแล้วมาเป็นวัตถุดิบใหม่ในการผลิตของโรงงานเกี่ยวกับ พลาสติก แก้ว และกระดาษ ที่มีกระบวนการผลิตไม่ซับซ้อนจำนวน 7 โรงงาน พบว่า มีผลทำให้โรงงานดังกล่าวได้ผลประโยชน์และกำไรเพิ่มขึ้น ยิ่งถ้าคุณภาพของมูลฝอยที่แยกเป็นวัตถุดิบดีขึ้น (คือไม่ปนเปื้อนกับมูลฝอยที่ใช้ประโยชน์ไม่ได้) จะทำให้มูลค่าของมูลฝอยใช้ประโยชน์ได้สูงขึ้น กรมควบคุมมลพิษ (2539) ได้รายงานในแผนการศึกษาแนวทางในการลดมลพิษ โดยการพัฒนาของเสียหรือวัสดุเหลือใช้ นำกลับมาใช้ใหม่ ว่ามูลฝอยที่ประชาชนทิ้งจากชุมชนที่อยู่อาศัยและย่านธุรกิจต่างๆ นั้นเป็นมูลฝอยที่ถูกทิ้ง รวมกันมาทั้งมูลฝอยแห้งและมูลฝอยสด จากการสำรวจพบว่าในปริมาณมูลฝอยที่ทิ้งนั้นมีมูลฝอยที่สามารถนำกลับมาใช้ซ้ำ และแปรรูป (reuse - recycle) ได้ปนอยู่ถึงร้อยละ 36.58 เป็นมูลฝอยที่ต้องกำจัดหลายร้อยละ 63.42 เท่านั้น ขยะมูลฝอยที่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้ ได้แก่ เศษกระดาษ เศษแก้ว เศษเหล็กและพลาสติก ส่วนขยะที่สามารถย่อยสลายได้ เช่น กิ่งไม้ ใบไม้ หญ้า เศษอาหาร สามารถแยกไปทำการย่อยสลาย (composting) เพื่อทำปุ๋ยธรรมชาติได้ จึงเห็นได้ว่ามูลฝอยเหล่านี้ส่วนใหญ่มีศักยภาพในการนำมาใช้ประโยชน์สูง หากมีการคัดแยกอย่างเหมาะสมไม่ให้เกิดการปนเปื้อนกัน

Zsinal Abidin Harahap (อ้างในเทวัญ พัฒนาพงษ์ศักดิ์, 2540) ศึกษาเรื่อง Recycling Potentials of Solid Wastes at Source and Disposal Site in Jarkarts, Indonesia, พบว่ารูปแบบการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ มีการคัดแยกเป็นทอดๆ โดยเริ่มการคัดแยกจากแหล่งกำเนิดโดยเจ้าของเคหะสถาน, คัดแยก โดยเจ้าหน้าที่เก็บขยะมูลฝอย และคัดแยกโดยผู้จุกู้ยบริเวณที่เทกอง ทั้งหมดมีการคัดแยกโดยไม่มีรูปแบบชัดเจนจากการคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยดังกล่าว สามารถสร้างรายได้ให้แก่ผู้ดำเนินการในอัตราที่สูงแสดงว่าถ้าคัดแยกประเภทขยะมูลฝอยที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ออกจากขยะมูลฝอยจะสามารถสร้างรายได้ให้แก่ผู้ปฏิบัติได้ทาง

หนึ่งด้วย และถ้ามีการจัดรูปแบบที่ชัดเจน น่าจะทำให้ปริมาณของขยะมูลฝอยที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งหมายถึงรายได้จากการจำหน่ายก็จะสูงตามขึ้นไปด้วย

จากรายงานการศึกษาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า การศึกษาทุกเรื่อง มีความเห็นสอดคล้องกันว่า ปัญหาการจัดการขยะนั้น อยู่ที่การไม่มีการแยกขยะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแยกขยะที่แหล่งกำเนิด จากการศึกษาเห็นตรงกันว่า หากมีการแยกขยะจะมีผลดี เช่น รายได้ของผู้ดำเนินการ ของเสียเกิดคุณค่าการใช้ประโยชน์ โรงงานอุตสาหกรรมก็ได้ประโยชน์และยังเป็นการลดปัญหามลพิษอีกด้วย จากการศึกษาของ เทวัญ พัฒนาพงศ์ศักดิ์ (2540) พบว่าประชาชนจะให้ความร่วมมืออยู่ในระดับสูงหากมีการรณรงค์ในการแยกขยะ ดังนั้นงานวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาถึงการจัดการขยะก่อนกำจัดหรือก่อนทิ้งในระดับครัวเรือนซึ่งถือเป็นแหล่งกำเนิด โดยให้ความสำคัญกับแม่บ้าน ซึ่งผลการศึกษาค้นคว้านี้จะสนับสนุนการจัดการปัญหาขยะในภาพรวมทั้งระบบต่อไป

8.8 งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความรู้และการรับรู้ในเรื่องสิ่งแวดล้อม

ชลธิชา ตั้งอัน (2531) ได้ทำการศึกษาเรื่องความรู้ ความเชื่อและการปฏิบัติของแม่บ้าน ในการกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล:ศึกษากรณี ครัวเรือนริมคลองแสนแสบ กรุงเทพมหานคร พบว่าแม่บ้านที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี และสูงกว่ามีความรู้ ความเชื่อในการกำจัดขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูลในครัวเรือนมากกว่ากลุ่มแม่บ้านที่มีการศึกษาอื่นๆ และยังพบว่าแม่บ้านที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนแตกต่างกัน มีความรู้ ความเชื่อ และการปฏิบัติในการกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลแตกต่างกัน

จุลลดา ไข้ววดเจริญ (2536) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการประหยัดพลังงานไฟฟ้าในครัวเรือนของแม่บ้านในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าแม่บ้านมีพฤติกรรมการประหยัดไฟฟ้าในครัวเรือนระดับปานกลาง โดยตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการประหยัดพลังงานไฟฟ้าในครัวเรือน ได้แก่ การรับรู้ข่าวสาร ความรู้เกี่ยวกับการประหยัดพลังงานไฟฟ้าที่แตกต่างกัน ก่อให้เกิดพฤติกรรมการประหยัดพลังงานไฟฟ้าที่แตกต่างกัน

สมบูรณ์ ขอสกุล (2536) ได้ศึกษา เรื่องพฤติกรรมการบริโภคผลิตภัณฑ์อาหารของแม่บ้านจังหวัดลำปาง โดยศึกษาเปรียบเทียบกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง ภายหลังการให้ความรู้ พบว่ากลุ่มทดลองมีการปฏิบัติถูกต้องมากกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นั่นคือภายหลังการได้รับความรู้ แม่บ้านได้มีการปฏิบัติในการเลือกบริโภคผลิตภัณฑ์อาหารที่ได้มาตรฐานมากกว่าก่อนการได้รับความรู้

บุญลี ชินนาพันธ์(2541) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคลำปาง พบว่า พฤติกรรมด้านการอนุรักษ์พลังงานเชื้อเพลิง ไฟฟ้า น้ำ ดันไม้ และการรักษาความสะอาด ไม่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังพบว่า นักเรียนที่มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางวิทยุและบอร์ดประชาสัมพันธ์ในระดับความถี่แตกต่างกันมีพฤติกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน

วัฒนา จันทระเสน (2539) ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงประเภทช่างอุตสาหกรรมในสถานศึกษาระดับอาชีวศึกษา พบว่า พฤติกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อม

เอี่ยมเดือน โกศลวิทย์ (2541) ได้ศึกษาเรื่องความรู้และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลลำปาง พบว่า ความรู้และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงพยาบาลมีความสัมพันธ์กันในเชิงบวกอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ชูศักดิ์ วิทยาก็ค (2531) ได้ศึกษาเรื่องการรับรู้และความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมของเมืองเชียงใหม่ : การสำรวจในระยะต้นแผน 6 พบว่าระดับการศึกษา การรับรู้ในปัญหาผลกระทบทางสายตาและศิลปวัฒนธรรม ความบ่อยครั้งในการรับข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อมจากวิทยุและโทรทัศน์ การเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือชมรม การเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมต่างก็มีความสัมพันธ์กับการรับรู้และความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จากการศึกษาดังกล่าว ส่วนใหญ่จะพบว่า ความรู้ การศึกษา การรับรู้ข่าวสาร จะมีผลในทางปฏิบัติต่อกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ดังนั้นผู้ศึกษาจึงได้นำตัวแปรเหล่านี้มาศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้อีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งตัวแปรการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนด้วย

8.4 งานศึกษาเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม

จุฑาทิพย์ ชนินทร์อารักษ์ (2540) ได้ศึกษาเรื่องการใช้ผลิตภัณฑ์อาหารในหมู่ข้าราชการสตรีสังกัดกระทรวงสาธารณสุขในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ จากการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับผลกระทบจากการใช้บรรจุภัณฑ์อาหารต่อสภาพแวดล้อม พบว่าประชากรที่ศึกษามีความคิดเห็นคล้ายตามแนวคิด 1A 3R (Avoid, Reduce, Reuse, Recycle) ว่าช่วยลดผลกระทบจากการใช้บรรจุภัณฑ์อาหารต่อสภาพแวดล้อมได้ และไม่เห็นด้วยว่าการนำภาชนะไปซื้ออาหารไม่ช่วยรักษาสภาพแวดล้อม ร้อยละ 72.70 และใช้ผลิตภัณฑ์ชนิดเติม (Refill) ไม่ช่วยลดปริมาณขยะบรรจุภัณฑ์พลาสติก ร้อยละ 63.30 ด้านการนำสิ่งของมาใช้ประโยชน์ซ้ำอีก (Reuse) ประชากรที่ศึกษาเห็นด้วยว่า ควรส่งเสริมให้มีการใช้ถุงผ้า หรือถุงกระดาษ สำหรับบรรจุสินค้าจากตลาดสดให้มากขึ้น

ร้อยละ 89.30 ส่วนการนำวัสดุหรือสิ่งของมาแปรรูปใช้ใหม่ (Recycle) ประชากรที่ศึกษาเห็นด้วยว่าการคัดแยกขยะก่อนทิ้งช่วยลดเนื้อที่และปริมาณขยะ เพื่อนำวัสดุบางอย่างมาผลิตใช้ใหม่ ร้อยละ 80.00 และในการเลือกซื้อสินค้าและผลิตภัณฑ์ พบว่า ประชากรที่ศึกษาเลือกใช้ภาชนะกระเบื้องถึงร้อยละ 78.00 เลือกใช้ภาชนะโฟมเพียงแค่อ้อยู่ 2.00 และมีการนำภาชนะไปจ่ายตลาดเพียงแค่อ้อยู่ 5.30 ส่วนในการหาความสัมพันธ์พบว่าระดับการศึกษาไม่มีผลต่อการเลือกซื้อบรรจุภัณฑ์อาหารและวิธีปฏิบัติในการใช้บรรจุภัณฑ์อาหารของข้าราชการสตรี

นางนุช อิมพิทักษ์ (2540) ได้ศึกษารื่อง การยอมรับผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมของนักศึกษาวิทยาลัยพยาบาลในเขตภาคกลางและภาคตะวันออก จากการสนทนากลุ่มพบว่ากลุ่มที่เคยใช้ผลิตภัณฑ์สิ่งแวดล้อมมีความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมพอสมควร มีทัศนคติที่ดีต่อผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม มีการตัดสินใจใช้ผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง และจากอิทธิพลของสื่อต่างๆ แต่การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมของนักศึกษาพยาบาล มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการยอมรับผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องจากการรับรู้ข่าวสารของนักศึกษาจำกัดอยู่เฉพาะข่าวสารที่รับได้ในวิทยาลัยเท่านั้น ประกอบกับการปฏิบัติหลังการรับข่าวสาร เช่น การซื้อผลิตภัณฑ์มาทดลองใช้อาจไม่เกิดขึ้นเพราะผลิตภัณฑ์มีจำหน่ายน้อยในท้องถิ่น

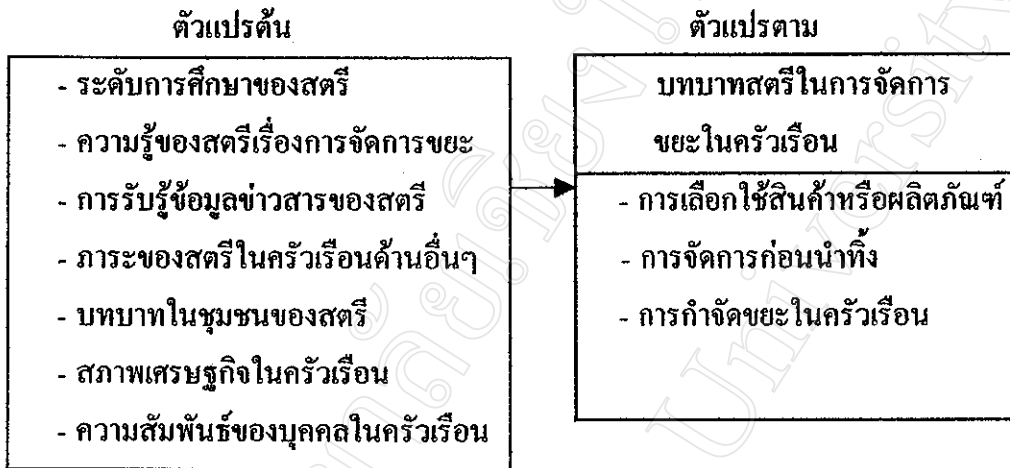
ชุติมา อึ้งภากรณ์ (2539) ศึกษาการยอมรับการใช้สินค้าที่ผลิตจากวัสดุที่ใช้แล้วประเภทกระดาษของแม่บ้านในกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า แม่บ้านมีการยอมรับการใช้สินค้าที่ผลิตจากวัสดุที่ใช้แล้วประเภทกระดาษในระดับปานกลาง ความคิดเห็นเกี่ยวกับสินค้าที่ผลิตจากวัสดุที่ใช้แล้วประเภทกระดาษมีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้สินค้าที่ผลิตจากวัสดุที่ใช้แล้วประเภทกระดาษอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 ส่วนการศึกษา ความรู้เกี่ยวกับสินค้าการรับรู้ข่าวสาร มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้สินค้าที่ผลิตจากวัสดุที่ใช้แล้วประเภทกระดาษอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากการศึกษาดังกล่าว จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่เห็นด้วยและยอมรับในการใช้ผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะได้ศึกษาถึงบทบาทสตรีในครัวเรือนในการซื้อสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่จะมีผลต่อการเกิดขยะในครัวเรือน และศึกษาถึงปัจจัยต่างๆที่จะมีผลต่อบทบาทดังกล่าว

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าและรวบรวมแนวคิดทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้อง และนำมาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยดังนี้

แผนภูมิที่ 4 กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย

จากกรอบแนวคิดนี้ ตัวแปรต้นคือลักษณะส่วนบุคคลของสตรีซึ่งประกอบด้วย ระดับการศึกษาของสตรี ความรู้ของสตรีเรื่องการจัดการขยะ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของสตรี ภาวะของสตรีในครัวเรือนด้านอื่นๆ บทบาทในชุมชนของสตรี สภาพเศรษฐกิจในครัวเรือน และความสัมพันธ์ของบุคคลในครัวเรือน ซึ่งคาดว่าจะส่งผลต่อบทบาทสตรีในการจัดการขยะในครัวเรือนซึ่งประกอบด้วย การเลือกใช้สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ การจัดการก่อนนำทิ้ง และการกำจัดขยะในครัวเรือน